

- ⁴⁰ Там же — С.246.
⁴¹ Там же — С.250-251.
⁴² Там же — С.252.
⁴³ Павло Скоропадський. Спогади. — С. 358; Дорошенко Д. — *Мої спомини про недавнє* — минуле. — С.268-269.
⁴⁴ Дорошенко Д. *Мої спомини про недавнє* — минуле. — С.271-274.
⁴⁵ Там же. — С.279-280.
⁴⁶ Там же. — С.280-281.
⁴⁷ Павло Скоропадський. Спогади. — С.360.
⁴⁸ Там же.
⁴⁹ Там же — С.257-258.
⁵⁰ Полонська-Василенко Н. Українська Академія Наук: Нарис історії. — К., 1993. — С.11.
⁵¹ Пінчук Ю., Григевич Л. Дмитро Дорошенко та його твір «Огляд української історіографії». — С.ХVІІ-ХVІІІ.
⁵² Павло Скоропадський. Спогади. — С.356.
⁵³ Там же. — С.166.
⁵⁴ Дорошенко Д. *Мої спомини про недавнє* — минуле. — С.249-250.
⁵⁵ Там же. — С.319-320.
⁵⁶ Павло Скоропадський. Спогади. — С.230-231.
⁵⁷ Там же. — С.231.
⁵⁸ Дорошенко Д. *Мої спомини про недавнє* — минуле. — С.359.
⁵⁹ Павло Скоропадський. Спогади. — С.230-231.
⁶⁰ Там же. — С.231-232.
⁶¹ Там же. — С.232-233.
⁶² Прицак О., Наталя Полонська-Василенко: Жмут спогадів // Полонська-Василенко Н.Д. Українська Академія Наук. — С.10-11.
⁶³ Панюк А., Рожик М. Історія становлення української державності. — Львів, 1995. — С.87-88.
⁶⁴ Павло Скоропадський. Спогади. — С.234.
⁶⁵ Дорошенко Д. *Мої спомини про недавнє* — минуле. — С.360.
⁶⁶ Полонська-Василенко Н. Українська Академія Наук. — С.15.
⁶⁷ Там же. — С.15-16.
⁶⁸ Сохань П.С., Ульяновський В.І., Кіраєв С.М. М.С. Грушевський і АСАДЕМІА: ідея, змагання, діяльність. — К., 1993. — С.43.
⁶⁹ Полонська-Василенко Н. Українська Академія Наук. — Ч.1. — Мюнхен, 1955. — С.18.
⁷⁰ Дорошенко Д. *Мої спомини про недавнє* — минуле. — С.248.
⁷¹ Сохань П.С., Ульяновський В.І., Кіраєв С.М. Названа праця. — С.37.
⁷² Дорошенко Д. *Мої спомини про недавнє* — минуле. — С.360.
⁷³ Павло Скоропадський. Спогади. — С.368.
⁷⁴ Там же. — С.170.
⁷⁵ Там же. — С.142.
⁷⁶ Там же. — С.326.
⁷⁷ Там же. — С.143.
⁷⁸ Там же. — С.161.
⁷⁹ Там же. — С.228.
⁸⁰ Дорошенко Д. *Мої спомини про недавнє* — минуле. — С.359.
⁸¹ Павло Скоропадський. Спогади. — С.228-229.
⁸² Дорошенко Д. *Мої спомини про недавнє* — минуле. — С.360.
⁸³ Там же.
⁸⁴ Павло Скоропадський. Спогади. — С.229.
⁸⁵ Там же.
⁸⁶ Там же. — С.349.
⁸⁷ Там же. — С.129.
⁸⁸ Бураченко А., Заруда П. Деякі аспекти дипломатичної діяльності Вячеслава Липинського в період Гетьманату (1918) // Вячеслав Липинський. Історико-політологічна спадщина і сучасна Україна. — Київ — Філадельфія, 1992. — С.181.
⁸⁹ Дорошенко Д. *Мої спомини про недавнє* — минуле. — С.272.
⁹⁰ Бураченко А., Заруда П. Деякі аспекти дипломатичної діяльності Вячеслава Липинського в період Гетьманату. — С.181-182.
⁹¹ Вячеслав Липинський. Історико-політологічна спадщина і сучасна Україна. — С.181-182, 187.
⁹² Горелов М. Передвісники незалежної України. — К., 1996. — С.134.
⁹³ Павло Скоропадський. Спогади. — С.349.
⁹⁴ Там же. — С.129.
⁹⁵ Цит. за: Горелов М. Передвісники незалежної України. — С.68, 70, 77.
⁹⁶ Дорошенко Д. *Мої спомини про недавнє* — минуле. — С.253.
⁹⁷ Там же. — С.322, 347.
⁹⁸ Там же. — С.256.

Юрій Телячий

Діяльність М.П.Василенка за спогадами гетьмана

Важливою подією української мемуаристики ХХ ст. стало видання «Павло Скоропадський. Спогади» (кінець 1917 — грудень 1918) (Київ-Філадельфія, 1995 р.), підготовлене Національною Академією наук України, Інститутом української археографії та джерелознавства ім. М.С.Грушевського НАН України, Інститутом східноєвропейських досліджень НАН України і Східноєвропейським дослідним інститутом ім. В.К.Липинського (Філадельфія, США).

П.Скоропадський — гетьман Української Держави (29 квітня — 14 грудня 1918 р.) — відіграв визначну роль під час одного з етапів новітнього українського державотворення. На сторінках книги постає яскрава непересічна особистість людини — державного діяча. «Спогади» відображують різні аспекти соціально-економічного, політичного, культурно-освітнього життя тієї доби.

Згідно з дослідженнями вітчизняних і зарубіжних істориків, за Гетьманату П.Скоропадського вдалося досягнути значних успіхів у сфері освіти й науки. «Спогади» проливають світло на раніше невідомі та малодосліджені сторінки освітньої політики в Україні епохи революції 1917-1920 рр., подають картину розбудови української школи, визначають особистий внесок гетьмана в національну освіту, характеризують передових педагогічних діячів того часу.

Одним із фундаторів національної школи в Україні є Микола Прокопович Василенко (1866-1935 рр.) — науковець, громадський і політичний діяч. Історик права, публіцист, який після Лютневої революції 1917 р. виконував обов'язки попечителя Київського шкільного округу, а з травня 1917 р. працював товаришем (заступником) міністра освіти Тимчасового уряду⁴.

В перші дні Гетьманату, котрі, за словами П.Скоропадського, були «сумбурними», постала проблема створення нового кабінету міністрів. За пропозицією голови Ради міністрів М.М.Устимовича, міністерство народної освіти очолив М.П. Василенко (з 2 травня 1918 р.)⁵.

Сьогодні, впродовж восьми десятиліть, для дослідників, істориків і широкого кола громадськості надзвичайний інтерес представляють особисті думки гетьмана про одного з своїх міністрів: «...професор Василенко, міністр народної освіти, вчений, історик... Він володів всіма якостями та недоліками наших професорів. Працював дуже багато. З українським питанням ґрунтовно ознайомлений... В цілому, мати такого міністра народної освіти все ж була знахідка, так як за своїми національними переконаннями... був, по-моєму, цілком підходящою людиною»⁶. (Тут і далі переклад з російської автора. — Ю.Т.)

М.Василенко, за спогадами П.Скоропадського, працював дуже багато, але в процесі роботи зустрівся з майже непереборними труднощами — відсутністю педагогічного персоналу, необхідних підручників тощо¹. Під постійною опікою міністра перебували вищі та наукові заклади. Гетьман зауважує: «... по крайній мірі, мені здавалося, що цьому відділу він приділяв більше часу та уваги. Я менше бачив у ньому прагнення піднести й поліпшити нашу середню та початкову школу хоча в цій галузі, порівняно з старим режимом, було зроблено багато»².

Як свідчить Павло Скоропадський, нижчі (початкові) школи в Україні перебували в стадії «розвалу». Головне завдання Міністерства народної освіти полягало в тому, щоб створити умови для відновлення навчання з осені 1918 р. А вже на функціонуванні шкіл негативно відбивалася нестача педагогічних кадрів, незадовільність матеріально-технічної бази (особливо в прифронтовій смузі). З метою поліпшення підготовки вчителів (в першу чергу — сільського) до нових освітніх вимог у м. Києві було скликано декілька педагогічних з'їздів, яким М.Василенко надавав великого значення. Делегати одного із з'їздів з радістю прийняли особисте повідомлення гетьмана про надбавку до зарплати³.

П.Скоропадський стверджує, що особливі складнощі М.Василенко вбачав у середній школі — існував різкий антагонізм між російським і українським педагогічним персоналом. На думку гетьмана, обидві сторони висували непримиренні вимоги. З одного боку, вчителі-українці прагнули українізувати всі гімназії, з іншого — росіяни робили все, щоб цьому перешкодити. Для прикладу Павло Скоропадський характеризує ситуацію, що склалася в м. Києві. Так, 1915 р. тут налічувалося 8 державних чоловічих, 2 державних жіночих гімназій, 2 громадські (чоловіча і жіноча) гімназії. Крім того, працювали ще 4 приватні чоловічі та понад 20 приватних жіночих гімназій.

Після квітня 1918 р. планувалося відкрити 4 українських гімназій. Спочатку М.П.Василенко вважав за цілком реальне розв'язати це питання самостійно, але в зв'язку з ускладненням ситуації, в конфлікт був змушений втрутитися П.Скоропадський: «До мене приходили і директори гімназій і батьківські комітети з обидвох сторін. Українців вкрай обурювала відсутність приміщень для українських гімназій, великороси ж знаходили безліч відповірок, стримуючи ріст українських гімназій. Я наказав начальнику свого штабу особисто ознайомитися з усіма варіантами для вирішення даного питання. На одному з них зупинився й ледь не силою передав звільнені приміщення українським гімназіям. Питання не стояло таким чином, щоб скоротити кількість російських ... гімназій, а лише останнім потіснитися й дати... дітям українців половину учбового дня»⁴.

З метою виправлення становища та організації системи середньої освіти, за участю М.П.Василенка був розроблений і підготовлений проект, згідно з яким в Україні планувалося відкрити до п'яти гімназій. Але, як свідчить гетьман, «...через нестачу вчительського персоналу їх кількість прийшлося дещо зменшити. Важливо було не стільки намагатися збільшити чисельність учбових закладів, скільки впорядкувати ці школи». А вже за Центральної Ради (згідно документів), гімназії функціонували в багатьох селах, але, насправді, їх фактично не існувало. П.Скоропадський особисто звертав увагу М.Василенка на організацію спеціальних закладів по підготовці освічених учителів, тому що «...перед тим, як довірити їм дітей, необхідно їх самих навчити і виховати. Дане питання — кардинальної ваги для народної освіти — залишилося лише в проекті. Коньком Василенка були вищі учбові заклади»⁵.

1918 р. Рада народних міністрів Української Держави затвердила закони про відкриття двох українських університетів у м. Києві та Кам'янці-Подільському. З самого початку що ідею підтримував М.П.Василенко. Якщо ситуація щодо Київського університету вирішувалася з рядом проблем і труднощів, то «...з Кам'янець-Подільським університетом справи пройшли значно легше, адже саме місто і все суспільство пішли назустріч»⁶.

М.Василенко (на це вказує П.Скоропадський) стояв біля витоків Української Академії наук — за його активною участю готувався проект про її заснування⁷.

Із сторінок «Спогадів» перед нами постає Микола Василенко — науковець, політик, державний діяч — Президент Державного Сенату, одночасно, з 3 до 20 травня 1918 р. — т.в.о. міністра закордонних справ і вівозниць, з 21 червня до жовтня 1918 р. — міністр народної освіти та мистецтва Української Держави. П.Скоропадський, характеризуючи його особу, детально зупинився на оцінці моральних, ділових, людських якостей одного з своїх міністрів: «Василенко — дуже освічена людина, але, на жаль, його помічники були не з удачливих⁸. Микола Прокопович працював багато, але я його звинувачую в тому, що він, збираючись змінити склад свого оточення, цього так і не зробив. Я думаю, що тут зіграла роль його природжена м'якість. А через це у нього в міністерстві було багато елементів, котрі йшли врозріз з його розпорядженнями. Він був кадетом чистої води, і це мені не подобалося в ньому»⁹.

За словами гетьмана, М.П.Василенко «...мав багато ворогів, його безбожно критикували по багатьох питаннях. Можливо, критика була й справедлива, але хто ж не помиляється, коли багато працює. У всякому разі, безперечно, які б випробування не випали Україні, слід діяльності Василенко залишитися»¹⁰.

Час підтвердив правильність цих думок. І Павло Скоропадський, і Микола Василенко назавжди ввійшли в історію України, адже вони були її творцями, чим заслужили повагу рідного народу.

¹ Скоропадський П. Спогади (кінець 1917 — грудень 1918). — Київ-Фладельфія, 1995. — С.493 с.

² Там само. — С.355.

³ Там само. — С.159.

⁴ Там само. — С.165-166.

⁵ Там само. — С.230-231.

⁶ Там само. — С.165-166.

⁷ Там само. — С.230.

⁸ Там само. — С.231: 367.

⁹ Там само. — С.232. Влітку 1918 р. в Україні було відкрито 54 українські гімназії, на початку 1918-1919 навчального року — 40 гімназій і 10 реальних шкіл. Усього за період Гетьманату започатковано близько 150 українських гімназій. (Див.: «Спогади»... С.357).

¹⁰ Там само. — С.232-233.

Закон про перетворення Українського народного університету в м. Києві (заснованого за Центральної ради 1917 р.) на Державний український університет було ухвалено Радою народних міністрів 17 вересня 1918 р.; реорганізація проходила з 1 липня. До попередньо існуючих факультетів додавався медичний. Ректором обрали проф. Ф.Шуцького.

Закон про заснування Кам'янець-Подільського Державного українського університету затверджений 17 серпня 1918 р., датою заснування оголошувалося 1 липня. Відкриття університету відбулося 5 жовтня 1918 р. Заклад очолив проф. І.Огієнко (Див.: «Спогади»... С.357).

¹¹ Там само. — С.234.

¹² Там само. — С.230.

¹³ Там само. — С.155.

¹⁴ Там само. — С.234.